

ΝΟΥΜΑΞ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Δ.Π.ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ'.

ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 20 του Μάρτη 1905

ΓΡΑΦΕΙΑ 'Οδός Οικονόμου: αριθ. 4 — ΑΡΙΘ. 140

ΤΟ ΛΑΒΑΡΟ ΤΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Τέλειωσε. Οι πατριώτες του γλυκού νερού δε θα μας αφήσουνε πιά ήσυχους. Τώρα ζητάνε, λείει, τή σημαία της Λαύρας για να γιορτάσουνε τήν 'Εθνική μας Γιορτή.

'Όλα τὰ ρεζιλέψαμε, τὰ κουρελιάσαμε, τὰ βουτήξαμε με τὰ δύο μας χέρια στις λάσπες. Γλώσσα, ιστορία, θρησκεία, πολίτευμα, όλα πέρα και πέρα. Καιρός πιά να βάλουμε χέρι και στα 'Εθνικά Κειμήλια.

'Όμπρός λοιπόν φέρτε και τὸ Λάβαρο τῆς Λαύρας, πομπέψτε το, ὡ καρνάβαλοι, κι αὐτὸ στους δρόμους τῆς 'Αθήνας, κυλίστε το στὸ βοῦρκο κι ἀρχίστε ἀπάνου του τὴν πατριωτικὴ λογοδιάρροια πὺ μᾶς χαντάκωσε. Φαφλατάδες και κατεργαρέοι, πὺ δὲν ἐννοεῖτε οὔτε ἱερὸ οὔτε ὄσιο νὰ σεβαστῆτε, σκεφτήκατε πρῶτα ἂν εἴσατε ἀξιοὶ νὰ βαστάξετε στὰ βρωμόχερά σας τὸ τίμιο αὐτὸ σύμβολο τῆς πιδ εὐγενικῆς 'Ιδέας;

Σεῖς πὺ ὡς χτὲς ξελαρυγγίζσατε με τὰ Ζήτω για τὸν ἔνανε και τὸν ἄλλονε σαλιτιμπάγκο τῆς πολιτικῆς, σεῖς πὺ ζητᾶτε νὰ κόψετε ὄτους κηρύττουνε τὸ Εὐαγγέλιο τῆς 'Αλήθειας, πὺ θέλετε νὰ σᾶς ἐμπιστευτοῦμε ὅ,τι πιδ πολῦτιμο ἔχει ἡ Ρωμισσύνη ὡς κειμήλιο και ὡς σύμβολο;

Δεῖξτε μας πὺς εἴστε ἀξιοὶ νὰ νοιώσετε τὴν ἀφήλη σφραγία του. Δεῖξτε μας πὺς νοιώθετε ἀλήθεια ἀπὸ Λεφτεριά πὺ φανερώνεται πρῶτα πρῶτα στὸ σεβασμὸ για τίς ξένες ἰδέες. Σεῖς τίς προἄλλες αἰματοκυλίσατε τὴν 'Αθήνα, σεῖς και τώρα εἴσατε ἔτοιμοι νὰ κάμετε τὰ ἴδια για ὄσους δὲν εἴστε ἀξιοὶ οὔτε νὰ τοὺς κοιτάξετε, και μιλάτε για Λεφτεριά και ζητᾶτε τὸ Λάβαρο για νὰ τὸ κάνετε τί; Για νὰ κοπανίστε ἄερα, για νὰ μᾶς μιλήσετε ἄλλη μιὰ φορὰ για τοὺς προγόνους πὺ οὔτε τοὺς νοιώσατε οὔτε θὰ τοὺς νοιώσετε ποτέ σας, μικροὶ κι ἀνάξιοι καθὼς εἴσατε, για νὰ κόψετε και νὰ ράψετε με τίς παπαρδέλλες σας πὺ ὄχι Βούλγαροι, ὄχι Ρουμᾶνοι μᾶ και τὰ μικρὰ παιδιὰ ἀκόμη δὲν τίς λογαριάζουνε πιά;

Γιατί σᾶς μυριστήκανε ὄλοι πὺς εἴσατε ἄερα γιομάτοι και πὺς ζητᾶτε με σκουριασμένους παλιοσακαράκιες νὰ καταχτήσετε τὴ Μακεδονία. 'Όχι. 'Αν ὄνταρχουνε πέντε ἄνθρωποι με μυαλὸ στὸν ἄμοιρο αὐτὸ τόπο δὲ θὰ σᾶς ἐπιτρέψουνε νὰ βεβηλώσετε τὸ ἱερὸ Λεῖψανο.

Φτάνουνε εἰ ἄλλες σημαίες. 'Αν σᾶς λείψουνε και μερικὲς, πηγαίνετε σὲ κανένα ἐκλογικὸ κέντρο νὰ μαζώξετε ὄσες θέλετε. Λάβαρο τῆς Λαύρας και Σκλαβιά δὲν ταιριάζουνε. Τὸ Λάβαρο θὰ μείνη ἐκεῖ, δὲ θὰ ξεπέση στὰ χέρια σας. 'Α θέλετε, πηγαίνετε σεῖς νὰ τὸ προσκυνήσετε.

ΚΩΝΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

Η ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

ΦΩΤΗΣ ΦΩΤΙΑΔΗΣ

ΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ

(Μισὸ ἄρθρο για ἓνα ἀνέριο βιβλίο)

Τὸ βιβλίο εἶναι τὸ γνωστὸ και σημαντικὸ τοῦ κ. Φώτη Δ. Φωτιάδη «Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα και ἡ 'Εκπαιδευτικὴ μας ἀναγέννησις». Τὸ ἄρθρο ἀρχισα νὰ τὸ γράφω, μόλις βγῆκε τὸ βιβλίο, στὰ 1902. Στὸ μεταξὺ δὲν ξέρω πιά τί λογῆς ἔγνοιες και τί λογῆς ἀφροντισεῖς θὰ μπήκανε στὴ μέση, και κόπηκε ἡ ὄρμη, και τὸ ἄρθρο ἀπόμεινε στὴ μέση. Γιατί ἐτοιμάζουμε και τᾶρθρα μας, καθὼς συνθέτουμε και τὰ τραγούδια μας. Με τὸν ἔρωτα και με τὸ μεθύσι. 'Όπως ἀπὸ κάτου ἀπὸ τὸ πιδ ἔλευτερο φτερούγισμα τοῦ ποιητῆ μπορεί νὰ κρύβεται ἡ καλομετρημένη τοῦ κριτικοῦ παρατήρησις, ἔτσι κ' ἓνα ἄρθρο πεζογραφικὰ δουλεμένο, και με ὄλη του τὴ δασκαλικὴ μορφή, μπορεί νὰ μὴν εἶναι ξένο πρὸς κάποια δημιουργικὴ πνοή, και πρὸς τὴν Ποίηση νὰ στέκη πολὺ πιδ κοντὰ κι ἀπ' ὄσο κανεῖς

ὑποψιάζεται. Πολλὲς φορὲς τυχαίνει νὰ τὰ ζυγιάζουμε τὰ τραγούδια μας και νὰ τὰ τραγουδάμε τᾶρθρα μας. Κ' ἔτσι ἐξηγῶ πὺς, μιὰ πὺ τᾶρθησα μισοτέλειωτο και τᾶρθρο τοῦτο, στάθηκε ἀδύνατο, ὄσο κι ἂν προσπάθησα, νὰ τὸ πάω ὡς τὸ τέλος. Τὸ βιβλίο τοῦ κ. Φωτιάδη δὲν ἔχει νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τούτη· ἐγὼ χάνω πὺ δὲ μὲν στάθηκε βολετὸ νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ἀνάλυση τοῦ βιβλίου, πλατιά και μακριὰ, ὄπως τὴν εἶχα σχεδιασμένη, κ' ὄστερα νᾶρθω και στὸ συμπέρασμα, καθὼς τὸ ἐπιθυμοῦσα. 'Όμως κ' ἔτσι πὺ τᾶρθησα, νομίζω πὺς μπορεί νὰ διαβαστῆ, καθὼς διαβάζονται κάποια κομμάτια μιᾶς ἐργασίης πὺ δὲ φάνηκε, για τὸ στοιχεῖο του, ἴσα ἴσα τὸ κομματιαστὸ. Τὸ ξέρω πὺς ὄλα τὰ κριτικὰ ἄρθρα, και τὰ πιδ ὄσφᾶ, και τὰ πιδ βαριά, λογαριάζονται στὴν προκοπὴ μιᾶς 'Ιδέας ὄν τὴ δικὴ μας, πᾶντα πιδ λίγο ἀπὸ τὴν καθάρια ἐργασία τὴ δημιουργικὴ, και πὺς τὸ ἀπλούστερο τραγούδι μπορεί νὰ βοηθήσῃ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα πιδ δυνατὰ κι ἀπὸ τίς μελέτες τῶν πολυδιαβασμένων. Μὰ δὲν ξεχνῶ, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, πὺς μέσα στὴ μουσικὴ μιᾶς ἰδέας μιὰ κοιτικὴ ἀρθρογραφία μπορεί νὰ εἶναι ἡ ἄρμονικὴ συνοδεία τῆς καθάριας μελωδίης πὺ βγαίνει ἀπὸ τὸν ποιητῆ.

Κόψτε δάση ἀπὸ δάφνες και φέρτε τίς, με τῶν ἀνθρώπων τὰ δάκρυα, πρὸς ἐκείνους πὺ γανναῖα τῆς ἀντιστάθηναι τῆς γνώμης τοῦ κόσμου γύρω τους.

Emerson

'Εκατὸ χρόνια, και περισσότερα, πέρασαν. Τὸ παραδειγμα ἓνὸς μεγάλου δασκάλου τοῦ Γένους βάρηνε στὸ ζῦγι πιδ πολὺ ἀπὸ τὰ ὄνειρα τῶν ἀλύγιτων ἀρχαῖστων κι ἀπὸ τῶν πιστῶν τῆς δημοτικῆς τὰ σαλπίσματα. Πιστεύαν τότε πὺς μπορεί κανεῖς νὰ διαλέξῃ τὴ γλῶσσα πὺ θὰ γράψῃ καθὼς διαλέγει τὸ παννὶ πὺ θὰ ντυθῆ. Καὶ εἶπανε: Μήτε στὴν ἀρχαία νὰ γυρίσουμε κατορθωτὸ, μήτε στὴ χυδαία νᾶπομείνουμε σωστὸ· ἡ πρώτη παθαμμένη, κ' ἡ δεύτερη βάρβαρη. — Mezza voce. Καὶ φάνηκε πὺς νίκησ' ἔτσι ἡ καθαρεύουσα ἡ πιδ συμβιβαστικὴ, ὄστε νὰ τὰ ὑπομένη ἀκόμα, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, κι αὐτὰ τὰ βαρβαρόγλωσσα δημοτικά, χωρὶς νὰ διώχῃν ἀλύπητα τὸ κάθε τι ἀπὸ κείνα. Καὶ κανεῖς δὲ φαντάστηκε πὺς ἡ κοραϊκὴ καθαρεύουσα ἐκρυβε μέσα τῆς τὴν ἀρρώστια τὴ δυσκολογιάτρευτη πὺ κοίταξε νὰ φύγῃ. Καθὼς τὸ εἶπεν ἐδῶ και εἴκοσι χρόνια στὴ Σορμπόννη τοῦ Παρισιῦ ὁ ξακουστὸς 'Ελληνοστῆς Croiset, σὲ μιὰν ἀκαδημαϊκὴ συζήτηση για τὴ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὁ μεγάλος ὁ δάσκαλος ἀμολονότι τόσο αὐτὸς πολέμησε τὴν ἰδέα

τοῦ ξαναγορισμοῦ στὴν ἀρχαία, γύριζε ὁ ἴδιος σὲ μιὰ γλώσσα ψευτοαρχαία· γιατί τὸ γλωσσικὸ τοῦ ἔργου, τὸ μεταρρυθμιστικὸ, δὲ μπορούσε νὰ σταματήσει ἐκεῖ ποὺ αὐτὸς ἐπιθυμοῦσε. Κ' ἔτσι ὁ ἀπλὸς καὶ γλυκομίλητος κοραϊσμός ἐγίνε ἡ χρυσὴ γέφυρα ποὺ φέρνει, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβῃς, θελεῖς δὲ θέλεις, πρὸς τὸν ψευταττικισμό.

Τότε μίλησε ὁ Λόγος, καὶ ξετύλιξε ἀπάνου στὰ κύματα τοῦ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς γλωσσικῆς Ἰδέας. Ἐίταν οἱ καιροὶ ποὺ ἀγωνίζονταν ἡ ἀναστημένη Ἑλλάδα καὶ τὸ Μισολόγγι ὑψώνονταν τοῦ ἔθνικοῦ ἠρώϊμοῦ σύμβολο. Ἐκεῖνος ποὺ τραγοῦδησε τὸν ἄγνον στὴν Ἐλευθερίαν τραγοῦδησε καὶ τὸν ἄγνον πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς γλωσσικῆς. Ὁ «Διάλογος» τοῦ Σολωμοῦ γράφτηκε στὰ 1824. Ὁμως ἡ φωνὴ τοῦ Λόγου δὲν ἀκούστηκε τότε. Μοῖρα κακὴ τὸν εἶχε δέσει τὸν κεραυνόφορο Λόγο στὰ σκοτάδια καταφρονετικῆς θλιβερώτατης ἀφροντισίας. Ὑστερ' ἀπὸ χρόνια τριανταπέντε τυπώθηκε ὁ «Διάλογος» παραρριμμένος, κομματιασμένος, χωρὶς μέση, χωρὶς τέλος, ἐρείπιον. Κ' ἔτσι μᾶς ἦρθε ὁ ἀγνὸς ὁ Λόγος σὺν ἀδυνατισμένους ἀπὸ μακριὰ ἀντίλαλος.

Πρὸ σαράντ' ἀπάνου κάτου χρόνια, μέσα στὸ ἀνάδομα μιᾶς ρητορικῆς ποιητικῆς θαμμένης μετὰ τὰ φτιασιδία ὅλα τῆς καθαρευουσιολογίας καὶ βοηθημένης μετὰ τὰ βραβεῖα τῶν ἀκαδημαϊκῶν ἀγώνων, ἀφτιασιδωτῆ καὶ ἀβοήθητῆ πρόβαλε, μέσ' ἀπὸ τὰ σπλάχνα κ' ἐκείνη τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἡ Μοῦσα τῶν «Μνημόσυνων», τοῦ «Διάκου», τοῦ «Φωτεινοῦ». Τὸ ἀξιοθέαμαστο τραγοῦδι ὄχι πιά τῆς βαθειᾶς μελέτης τῶν ὑπερούσιων, μὰ τῆς πλατειᾶς ἐπικῆς λεβεντιᾶς τῶν ἀρματωλῶν. Κάποιοι νὰ ὑποστηρίζουνε θέλησαν πῶς ὁ Βαλαωρίτης μετὰ ἀγάπην ἀκούστηκε καὶ σεβαστὸς ἀπόμεινε, γιατί ἤσυχον ἤσυχον τὸ καλλιέργησε τὸ χέρισμά του, χωρὶς νὰ ξεκινήσῃ πολεμιστῆς, μετὰ θεωρητικῆς μελέτης καὶ μετὰ διαλαλήματα ἐπαναστατικὰ ἐναντίον τῆς καθαρευούσας. Βέβαια. Ὁ Βαλαωρίτης ἐχώρισε, ἀφιλοσόφητα κάπως, τὰ σύνορα τοῦ ποιητικοῦ τοῦ καὶ τοῦ πεζοῦ τοῦ λόγου· σὰ νὰ εἶναι ποτὲ γεωμετρικὰ ξεχωρισμένο ποὺ ἀρχίζει καὶ τελειώνει ἡ θεία ποιητικὴ οὐσία, εἴτε στὸ στίχο εἴτε στὴν πεζογραφία, καὶ σὰ νὰ παύῃ νὰ εἶναι ποιητῆς ὁ ποιητῆς καὶ χωρὶς τοὺς στίχους τοῦ καὶ τοὺς ρυθμούς, καὶ σὰ νὰ μὴν ὑπαγορεύῃ τὸ αἶσθημα τῆς ἴδιας τῆς ἀρμονίας ποὺ εἶναι ὁ ποιητῆς ὁ ὑψηλότετός τῆς ἀντιπρόσωπος, σὰ νὰ μὴν τοῦ ψιθυρίζῃ τοῦ ποιητῆ νὰ μεταχειρίζεται, παντοῦ ὅπου δείχνεται, ἕνας αὐτὸς, μιὰ γλώσσα. Βέβαια· ὁ Βαλαωρίτης, ἀντίθετα μετὰ τὰ ποιητικὰ του, ἔγραψε τὰ πεζὰ του στὴν πιὸ ξεκαθαρισμένη, στὴν ἐλότελα ἀκαδημαϊκὴ καθαρεύουσα. Μὰ τί με τοῦτο; ὁ ἀκαδημαϊσμός τοῦ δὲν τὸν ἀθώωσε στὰ μάτια τοῦ σχολαστικοῦ καθαρευουσιολόγου. Καὶ δὲν εἶναι σωστὸ πῶς μετὰ ἀγάπην ἀκούστηκε καὶ πῶς ἀπόμεινε σεβαστὸς μπροστὰ σὲ ὄλους. Πόλεμος καὶ κείνου στήθηκε σκληρός. Οἱ καθαρολόγοι τὸν ἀναθεμάτισαν. Ἡ καθαρεύουσα τὸν κορόιδεψε. Ἐλληνιστῆς ἀπὸ τοὺς πιὸ σοφοὺς ἴδρωσε γιὰ νὰ μᾶς δείξῃ πῶς δὲν ἔγιναν πιὸ ἀχρεῖα ποιήματα σὲ τερατωδέστερη γλώσσα, σὺν τὰ ποιήματα τοῦ Βαλαωρίτη. Καὶ τέλος πάντων. Ἐνα χρόνο πρὶν πεθάνῃ, ξίσπασε ἀκράτητος ὁ ραψωδὸς τῶν ἀρματωλῶν. Μίλησε καὶ μετὰ τὸ στόμα τοῦ ὁ Λόγος καὶ ξετύλιξε ἀπάνου στὰ κύματα τοῦ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς γλωσσικῆς ἰδέας.

Ἀντιγράφω τὰ ἴδια λόγια τοῦ Βαλαωρίτη. Ἐπρέπει νὰ ταφῇ διὰ παντός ὁ λογιστικισμός... Ἄν ὁ ἰδανικὸς οὗτος κόσμος δὲν παρήγαγε μέχρι τοῦδε μεγάλους ποιητὰς, ὁ λόγος ἐγκείται εἰς τὴν νάρκην ἣν ἐπέφερον ὁ ἀφόρητος ζυγὸς τοῦ λογιστικισμοῦ, ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ἀφορητότερος καὶ τοῦ τουρκικοῦ, διότι ὑπὸ μὲν τὴν δουλείαν τῶν Ὀθωμανῶν ἡ ποίησις ἡ Ἑλληνικὴ ἀπέδωκεν ἀνθη ἀμάραντα, ὑπὸ δὲ τὴν τυραννίαν τοῦ λογιστικισμοῦ σχεδὸν τίποτε, καὶ τὸ τίποτε τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν· εἶναι δηλαδὴ ἔργον ἀνταρσίας.

Τὰ λόγια αὐτὰ παρμένα ἀπὸ γράμματα τοῦ ποιητῆ τῆς «Κυρὰ Φροσύνης» πρὸς τὸν Ἐμμανουὴλ Ροῖδην (3 Νοεμβρίου 1877 καὶ 5 Ἰανουαρίου 1878) φανήκανε στὴν «Ἔστια» τὸ καλοκαίρι μὲν τοῦ 1889, δέκα χρόνια ὑστερ' ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ ποιητῆ. Κ' ἔτσι μᾶς ἦρθε, δευτέρη φορά, ὁ ἀγνὸς Λόγος σὺν ἀδυνατισμένους ἀπὸ μακριὰ ἀντίλαλος.

Ἐδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια, στέκονταν ἀκόμη ἡ ἐποχὴ ποὺ καθισμένη δείχνονταν σὲ θρόνον ρηγικὸν ἢ Καθαρεύουσα, θριαμβευτικὰ τιτυμένη μετὰ τὴν χλαμύδα τοῦ ἀκραιφνοῦς ἀττικισμοῦ, χλαμύδα δὲν ξέρω ἀπὸ ποῖο ἀρχαῖο τάφο, ποὺ θαματούργα εἶχε μέσα του φυλαχτῆ, βγαλμένη. Ὁ καθρολογισμὸς τοῦ 1882, τὸ λογικώτατον ξετύλιγμα τοῦ καθαρολογισμοῦ ποὺ θεμελιώθηκε στὸν καιρὸ τοῦ Κοραΐ. Στιχογράφοι καὶ πεζογράφοι, ἔδῶ καὶ εἴκοσι χρόνια φιλοτιμήθηκαν νὰ τὰ γράφουν τὰ λόγια τους ὅσο μπορούσαν πιὸ αὐστηρὰ καὶ πιὸ σκληρὰ, καὶ τυπικώτερα καὶ κανονικώτερα, — καὶ γι' αὐτὸ ἀψυχώτερα καὶ μουμιοφανέστερα, — ἀττικὰ. Ὡς καὶ τὰ μαθητοῦδια δὲν τολμούσανε γράμματα νὰ λλάξουν ἀναμεταξύ τους, χωρὶς νὰ συμβουλευτοῦν τὸ βιβλίον τῆς Σίβυλλας ποὺ γνωρίζεται μετὰ τὸνομα «Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν». Ὅμως ἡ Νέμεσις δὲν εἶχε κοιμηθεῖ. Μέσ' ἀπὸ τὰ σπλάχνα τῆς καθαρολογίας ξεφύτρωσε ὁ «Ἐλεγχος ψευδαττικισμοῦ» τοῦ Βερναρδάκη. Κι ἄλλη μιὰ φορά μίλησε ὁ Λόγος. Ἡ γλωσσικὴ ἰδέα ἤυρεν ἕνα ἀπὸ τοὺς φωτισμένους προμάχους τῆς, καὶ τὴν σχολαστικὴν παράδοσιν κατακέφαλα χτυπήματα τὴν πελεκήσανε. Μὰ τοῦ Βερναρδάκη δὲν τοῦ εἶτανε βολετὸ νὰ κόψῃ τὴν ἀλυσίδα ποὺ τὸν ἔδενε μετὰ τὰ περασμένα, ὅσο δυνατὰ κι ἂν τὰ χτύπησε. Μ' ὄλο τὸ νέο κήρυγμα ἀκολούθησε τὸ δρόμον τοῦ στὴν στράτα τὴν παλαιά. Νομίζεις πῶς τὸ ἔργον τοῦ εἶταν κινημένο περισσότερο ἀπὸ μιὰν ἀνάγκην πολεμικὴν τῆς στιγμῆς παρὰ ἀπὸ τὴν πίστην τῆς βαθειᾶς τοῦ καὶ τὰ βουνα σαλεύει. Γιὰ τοῦτο ἀπόμεινε μισὸ.

Καὶ ἀναψὲ τὸ ἀκέρειον, τὸ μεγαλόπνοον ἔργον τοῦ Ψυχάρη, τὸ ξεχωριστὸ καὶ τὰσούχρειτον, ὑστερ' ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Βερναρδάκη, καθὼς ἀπὸ τῆς σπύρας ἡ πυρκαϊά.

Μέσα στὸ ξάφνημα, μέσα στὰ γέλοια τὰ καταφρονετικὰ, μέσα στὸ θυμὸ τῶν ἀπροετοίμαστων γιὰ νὰ τὸ καταλάβουν καὶ νὰ τὸ δεχτοῦν, ὅπως τοῦ ἔπρεπε, τὸ Ψυχάρικον «Ταξίδιον», πρόβαλ' ἕνα πριόνι κομψὸ, γυαλιστερό, ἀπὸ καθάριον μέταλλον, ὀξύτατον, σφυριχτικώτατον, σατυρικώτατον, κι ἄρχισε σιγὰ σιγὰ, μὰ στερεὰ κι ἀποφασιστικὰ, νὰ τὰ πριονίζει καὶ νὰ τὰ σαλεύῃ καὶ νὰ τὰ γκρεμίζει τὰ κακόπλαστα εἰδῶλα τὰ γλωσσικὰ. Ἐίτανε τὸ πριόνιον τοῦ Ροῖδην. Καὶ ὅμως ὁ τετραγωνικὸς αὐτὸς πριονιστῆς ποὺ φαινόταν καμωμένος νὰ πᾶν ὡς τὸ τέλος τῆς δουλειᾶς του, — φαινόταν, ἀλλὰ δὲν εἶταν. Καὶ τὸ φημισμένο βιβλίον τῶν «Εἰδῶλων», ποὺ μέσα του ὁ Λόγος ξετυλίγει τὴν ὁμορφίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς γλωσσικῆς ἰδέας, ἀπόμεινε κι αὐτὸ σὺν ἀδυνατισμένους ἀντίλαλος μιᾶς δυνατῆς φωνῆς. Ὅσο γερὸν στὴν ἀνάλησιν καὶ γενναῖον, τόσο δεῖλόν κι ἀρρωστημένο στὸ συμπέρασμα τὸ συνθετικόν. Παρομοιάζω τὸ Ροῖδην μετὰ σταδιοδρόμον ἀθλητῆν ποὺ ἀφοῦ τὰ τοί-

μασε ὅλα στὴν ἐντέλεια γιὰ νὰ πηδήσῃ, καὶ σὰ βορρῆα χύθηκε παίρνοντας τὴν φόρα, μὲν εἶτα στὸ σημάδι, καὶ πρὶν πηδήσῃ, στάθηκε.

Ἐδῶ καὶ καμιά δεκαετὴ χρόνια, ἕνας κριτικὸς μιᾶς περασμένης, μιᾶς νεκρῆς ζωῆς, εἰσηγητῆς στὴν κριση κάποιου ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, θέλησε στὸ σκαμνὶ νὰ τὴν καθίσῃ τὴν νέαν μας Ποίησιν, καὶ γιὰ καλῆς καὶ γιὰ κρίματα τῆς ἀράδιασε ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ τὴν ἀρετῆς. Φταίγανε τὰ μάτια τοῦ ἢ τὰ γυαλιὰ του; Καὶ τὰ δύο κάπως. Ἀδιάφορον. Ὁ ἀκριτος αὐτὸς κριτικὸς μᾶς εὐεργέτησε. Γιατὶ ἔδωκε ἀφορμὴν τοῦ Πολυλά νὰ γράψῃ τὸ σύντομον, μὰ τὸ σημαντικὸν βιβλίον ποὺ ἐνομάζεται «Ἡ φιλολογικὴ μας γλώσσα». Θρίαμβος εἶταν τῆς νέας μας ποιητικῆς ψυχῆς τὸ γαλήνιον ξεπάθωμα τοῦ φιλόσοφου κριτικοῦ ποὺ ἀφοῦ λαμπρὰ μᾶς τὸν ἀποκάλυψε τὸ Σολωμὸν κι ἀνέβασε τὴ μεταφραστικὴν ἐργασίαν πρὸς ὕψην πρωτότυπα, στήθηκε σὺν πατέρα παρὰ πλεοναστοῦς νέους, καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴν γίνηκε ἡ φωτισμένη τους συνείδησις. Καὶ ξετύλιξε κι ἄλλη μιὰ φορά ὁ Λόγος τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς γλωσσικῆς ἰδέας, καὶ σκέπασε καὶ στήριξε τὸ ἀδικημένο τραγοῦδι τῶν παλαιότερων καὶ τῶν πιὸ νέων, ἀπὸ τὸ Σολωμὸν ὡς τὸ Μαβίλη καὶ τὸν Ἐφραζιώτη. Καὶ ὅμως ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Πολυλά εἶταν ἀρηνητικὴ μονάχη, καθὼς ὁ ἴδιος τὴν χαρακτήρισε. Τὸ θετικὸν μέρος τοῦ ἔργου ὡς τὰ τώρα δὲν τὸ καλογνωρίσαμε. Ὅ,τι γνωρίζουμε ἀπ' αὐτὸ, δίκαια μᾶς ἀνησυχεῖ. Ἀξιοσπούδαστη ἀντίθεσις! Ἐκεῖνος ποὺ ἄρχισε μετὰ τὴν γλῶσσαν τὴν ἐπαναστατικὴν τὴν σολωμικὴν καὶ τόσο ἐννοιωθε καὶ τόσο σωστὰ ξηγοῦσε τὰ κάλλη καὶ τὰ δικαιώματα τῆς δημοτικῆς, μετὰ τὸν καιρὸν κατάντησε καὶ σταμάτησε σὲ μιὰ γλῶσσαν συμβιβαστικὴν κοραϊκὴν. — Mezza voce. Κατὰ τρόπον πάντα ἄξιο νὰ τὸν προσέξουμε, πάντα ἀνησυχαστικόν, μὰ διόλου καταπειστικόν.

Στὸ δωδέκατον αἰῶνα ὁ Πατριάρχης Νικόλαος Μουζαλὸν πρόσταξε νὰ κατὰ κάποιον συναξάρι τῆς ἁγίας Παρασκευῆς, γιὰτ' εἶτανε γραμμένο, κατὰ τὸν Πατριάρχην, ἀπὸ ἀνθρώπου χωριᾶτην σὲ γλῶσσαν χυδαία ἀνάξια τῆς ἀγγελικῆς ζωῆς τῆς ἁγίας. Καὶ διώρισ' ἕνα διάκονο τοῦ γιὰ νὰ τὸ ξαναγράψῃ τὸ συναξάρι σὲ γλῶσσαν εὐγενικὴν καὶ ἄξια τῆς ἁγίας. Σημειώνει τὸ πρᾶγμα στὴν «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας» ὁ Κρουμπάχερ γιὰ νὰ δείξῃ, μετὰ τὸ οὐσιαστικόν αὐτὸ παράδειγμα, τί λογῆς εἶταν ὁ «μωρὸς κλασικισμὸς» — καθὼς τὸν ὀνομάζει — τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ ἴδιος ὁ Κρουμπάχερ μετὰ ὀνομα πρὸς λίγο στρουγγυλὸν, μὰ ὅμοιον ἐξηγητικόν, «ρωμαντικὸν κλασικισμὸν» βαπτίζει μέσα στὴν τελευταία ἀθάνατη ἀναφορὰ τοῦ γιὰ τὴν γλῶσσαν μας τὸν Ἑλληνισμόν ἐκείνων ποὺ γιὰ πέταμα νομίζουν κάθε τι σὰ στέκετ' ἔξω καὶ πρὸς ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν ἀγνῶν κλασικῶν καιρῶν καὶ λόγων...

Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς. Φάνηκαν οἱ πιστοὶ τῆς γλωσσικῆς ἰδέας, τῆς ἀληθινῆς καὶ τῆς ὁμορφῆς, φανήκανε γιὰ μιὰ στιγμὴν, πῶς ἄρχισαν ἐμπρὸς νὰ τραβᾶν πιὸ κανονικὰ καὶ πιὸ γενναῖα πρὸς κάποιον φωτεινότερον σημάδι. Δυναμῶς τὸ τραγοῦδι κι ὁ πεζὸς λόγος εἶδει σὲ κάποιον βιβλίον πῶς κι αὐτὸς ἀπὸ τῆς ζωντανῆς ζωῆς σπαρταρᾶ καὶ πῶς ξέρει νὰ περπατῇ σὰ νὰ κρύβῃ φτερά. Ἐφτασε τοῦτο γιὰ νὰ πυκνωθοῦν καὶ μιὰν ἐπιστρατεῖαν νὰ κηρύξουν ἀπειλητικώτατην οἱ βαφτιστικοὶ τοῦ Κρουμπάχερ. Ρωμαντικοὶ τοῦ κλασικισμοῦ καὶ μωροὶ τοῦ κλασικισμοῦ — σὲ ἄλλα μερικὰ ἀπ' αὐτοὺς ἀξιοτίμους καὶ πολυσέβαστους κύριους — τὰ ταίριασαν περὶ φημῶν. Σαλπίσματα καὶ ἀλλαλαγμοὶ πολεμιστῶν καὶ λογάδων. Ἐγκύκλιοι καὶ φετράδες καθὲς λογῆς ἐπίση-

μων και άσημαντων, από ύψη και από βάθη. Πεζοί, έπιστμοι και άσημοι, βάλθηκαν τον ποιητή να διακαλέψουν πως να τραγουδή το τραγούδι του. Λογιώτατοι της εποχής του Κοδριακά στάθηκαν άγνάντια στο σοφό μαθήματα για να του δώσουν. Δούλεψαν σπέρτα βρεγμένα και σπέρτα εύκολόσβυστα. Προς το γαλήνιο και το αίθεροδρόμο φέγγος το νυχτερινό γαυγίσματα σκορπίστηκαν. Του Κράτους λειτουργοί μέσα σε λογής χρυσοβούλλα έπιστημοποίησαν, πολύ πιό πρόχειρα παρ' όσο σοβαρά, γλωσσικά ζητήματα και λογοτεχνικά. Ένα μόνο δεν είδαμε νομολογίες να εκδώσουν οι στιχογράφοι, και της Φαντασίας οι τεχνίτες να γνωμοδοτήσουν για την ποιότητα του νερού της δεξαμενής στο πείσμα των Ιατροσύνεδρων.

Και νά! μέσ' από το χάος το κομικοτραγικό, φύτρωσε σαν ένας κόσμος δυνατά συναρμοσμένος από νόημα και λαχταριστός από καρδιά, το βιβλίο του κ. Φωτιάδη. Μέσα στο χορό των μεθυσμένων πρόβαλεν ο Λόγος ρυθμικά και ξετύλιξεν, ακόμα κι άλλη μια φορά, την αλήθεια και την ωραιότητα της γλωσσικής ιδέας.

Το βιβλίο του κ. Φωτιάδη δεν είναι χυμένον όλο σύμμετρα και κανονικά. Όμως κι αν κάποια εύρυθμία του λειπή και συνθετική όμορφιά, το γιομίζει μια δύναμη έκφραστική και χάρη μιας ζωής πρωτόφαντης. Δεν έχει την ακρίβεια τη γεωμετρική, την τάξη, τα λεπτά κεντήματα, την ομκλώτατη ροή, το φροντισμένο συγκρίσμα των «Ειδώλων»· δεν έχει το μικρόχολο τάνάβρυσμα και τα πολεμικά σκληρά χτυπήματα και τα τυφλά καμιά φορά, του Βερναρδάκη. Έχει κάτι άλλο, ίσως πιό πολύτιμο, χάρισμα. Το ξεχωρίζει ένας σφυγμός γοργός, ακατάπαυτος, άσώπαστος μιας άνοιχτομάτας, νευρικής, άεικίνητης, άκαταδάμαστης ζωής. Δέ θυμούμ' έτσι ζωηρά βιβλίο να μου θύμησε άλλοτε την εικόνα του ανθρώπου του γερού, και του αίσθαντικού, και του ακούραστου, που πάντα του άνεβαίνει ή καρδιά στο στόμα, και που θυμίζουν τα λόγια του το στίχο κάποιου Πολωνού ποιητή: «Η καρδιά μου είναι γιομάτη από νού...» Αλήθεια, το βιβλίο του κ. Φωτιάδη δεν τα λυπάται τα λόγια· κάποτε τα σπαταλεύει, και χωρίς άφορμή. Μερικές από τις σελίδες του θά μπορούσαν άζημώτα να λείψουν· όχι γιατί μας λένε πράγματα που δεν είναι «κρείττονα σιγής»· αλλά γιατί με παιδική άφέλεια άγωνίζονται ν' άσπρίσουν τον άράπη. Τόσον είν' έλεεινά και τόσον άνειλικρινή κάποια έπιχειρήματα των έναντίων, ώστε και μόνο να στέκεται σ' αυτά και να ζητη ένα προς ένα να τα ψάχνη και να τα προσέχη, είναι μια χασομέρια άσυγχάρητη. Άλλα πάλιν έπιχειρήματα τόσον είναι ήλαρώτατα μεσαιωνικά, που καμιά κουβέντα δεν έχει πέραση μαζί τους. Τι να είπητε προς ανθρώπους που σοβαρώς άπαιτούν από το διηγηματογράφο πάντα στις ιστορίες του «να τιμωρή την κακία και να βραβεύη την άρετή!» «Η προς ανθρώπους που όνομάζουν τα θά και τα να κοίκτρα θραύσματα!» Το βιβλίο είναι ζωντανό κι από τη συγκίνηση που βάζει μέσα στα ζητήματα που παίρνει και μας ξεδιπλώνει ζωντανό ακόμα κι απ' αυτή τη γλωσσική άκαταστασία που δεν του φτάνει μόνο να μας την παρουσιάση θεωρητικά, αλλά και μας τη φέρνει χεροπιαστά με το ύφος του. Έχει ένα πρόλογο κ' επίλογο μαζί» καθώς τον όνομάζει· στο μέρος αυτό ξαναπαίρνει και συνθετικά μεταχειρίζεται την ιδέα

που την ξετύλιξε και μας έδειξε αναλυτικά στα παρακάτω φύλλα, κυρίως στα έξη του γράμματα προς τον «Ταχυδρόμο», που έπιγράφονται: «Το γλωσσικόν ζήτημα, ή πόθεν πρέπει ν' άρχισι ή εκπαιδευτική μας άναμόρφωσις». Το βιβλίο είναι γραμμένο δίγλωσσα, ή, αν άγαπάτε, τρίγλωσσα. Τα γράμματα του προς την Κωνσταντινουπολίτικη έφημερίδα, πυργοδέσποινα του λογιωτατισμού, προωρισμένα να τυπωθούν εκεί, τα γράφει, σε μια καθαρεύουσα τόσο συμβιβαστική όσο φτάνει για να μην της κλείση κατάμουτρα την πόρτα της ή πυργοδέσποινα. Όμως άγάλια άγάλια και άθέλητα, όσο δυναμώνει ο καυγας μέσα στα φύλλα του «Ταχυδρόμου» τόσο δυναμώνει και ο συζητητής τη γλώσσα του με της δημοτικής γλώσσας τα χρώματα και τα χαρίσματα, τόσο την παραμερίζει άφρόνιστα την κάλπικη καθαρολογία. Τόσο ή καθαρεύουσα του γίνεται άσύμμετρα, άρνητική, και επαναστατική· όσο που τελιώνει με την άποκλειστική παραδοχή και με το προσεχτικό μεταχείρισμα της δημοτικής γραμματικής. Γιατί λογοτέχνης τέτοιας διανοητικής και τέτοιας ήθικης άξίας δε μπορούσε και δεν έπρεπε ν' άπομείνη διαλαλητής και διδάσκαλος μιας ιδέας που δε θά είχε τη θέληση και την όρεξη να την έφαρμόση σωστά και δάκκερα. Με το λόγο, και το παράδειγμα. Και να γιατί ο κ. Φωτιάδης που άρχισε τη συγγραφή του έκλεκτικά και διπλωματικά, λίγο λίγο και με την όρμη της ψυχής του και από το δρόμο των όρμητικών των ίδιων των πραγμάτων, την έτέλειωσε την συγγραφή του σε γλώσσα ψυχαρική (1) και το σφράγισε το βιβλίο του με άφιέρωμα στον άγαπητό του Ψυχάρη.

Όμως ή μεγάλη σημασία του βιβλίου δεν είναι ή γυμνή γλωσσολογική. Είναι το πλάσμα που μέσα του κράτησε τις γυμνασμένες και τις δυνατές φωνές όλων εκείνων, που προητέρα, σε βιβλία δλόκληρα ή σκόρπια σε φύλλα και σε φυλλάδες, άγωνίστηκαν, καθένας με τα όπλα τα δικά του, να την άναστυλώσουν την αλήθεια της γλωσσικής ιδέας. Όμως τις φωνές αυτές το καλοκουρτισμένο και το πολύχορδον όργανο τουτο τις ξαναφέρνει σ'αυτιά μας πλούσια και σχεδόν τελειωτικά· δίνει σ' αυτές καινούρια νιάτα. Κ' έχει και τη δική της την ξεχωριστή φωνή ή τέχνη του κ. Φωτιάδη. Και ή ξεχωριστή αυτή φωνή μας φωνάζει, μας έξηγει, παραστατικά και σοφά και καταπειστικά, μας βάζει στα μάτια μας έμπρός το μεγάλο το άδίκημα που κάνει στο Έθνος το πανάθλιο παιδευτικό μας σύ-

(1) Τη φράση «Ψυχαρική γλώσσα» δεν την παίρνω εδώ στη σημασία που έκαμα και τον ίδιο τον Ψυχάρη σ' ένα γράμμα του προς έμένα να πη: «... Να το σκοτώσουμε το μπόσιχο αυτό τόνωμα, ψυχάρικη γλώσσα, ψυχαραμός κι άλλα τέτοια. Δεν έξρω πρῆμα που να θυμώνω πιό πολύ». (21 του Τρυγητή 1901) Βέβαια· ένας άνόητος ή ένας κακοθαλητής θά βαφείση την έθνική μας γλώσσα ψυχαρική μόνο και μόνο για να δείξη πως είναι κατωμένη από το έτσι θέλω ενός ανθρώπου, και όχι ξετυλιμένη από την ψυχή ενός δλόκληρου λαού». Με και μ' όλα αυτά ή αλήθεια είναι πως ψυχαρική γλώσσα είναι ή ίδια ή δημοτική, ή ίδια ή έθνική μας γλώσσα, από και που παίρνει πιό φωτεινή συνείδηση του τί είναι, και στο λόγο το γραφτό από ύποκειμενική και ρωμαντική, γίνεται άντεικειμενική κ' έπιστημονική, μένοντας πάντα μέσα στον κύκλο της Τέχνης. Και ο καθένας λογοτέχνης, φτάνει νάχη τέτοια άντίληψη της γλώσσας μας, κ' έτσι, άπάνου κάτω, να τη γράφη, κάτω από το φως που μας ήρθε στα 1888 με το «Ταίξιδι», ψυχαρικής είναι, και στην καθαρεύουσα ακόμα αν έκθέτη τους στοχασμούς του, και ψυχαρική ή γλώσσα του, ή δημοτική κι άς μην το καταλαβαίνη, κι άς μη θήλη να το καταλάβη.

στημα. Δεν είναι τα πρόσωπα που φαίνε· φαίνει το άπρόσωπο και το μεδουσοπρόσωπο το σύστημα που άπολιθώνει. Το τέρας φαίνει που παίρνει το παιδί από την άγκαλιά της μέννας του, καλοπλεγμένο άκέραιο, και το μεταμορφώνει σ' ένα είδος ήθικου σακχίτη με τρόπους και με δασκαλέματα σαν εκείνα που μεταχειρίζεται ο σατανικός Τζιριτόκωστας μέσα στο «Ζητιάνα» του Καρκαβίτσα. Το παιδί το θύλα είναι, το σκολειό το μακελλειό. Κάθε πατέρας, που με της ψυχής τα μάτια βλέπει με καταλαβαίνει. Το παιδί μέσα στο σπίτι βάζει πάντα τις ιδεούλες του και τα αισθηματάκια του σε γλωσσικήν άσφογη μορφή· μπορεί να πάρουμε από κείνο μαθήματα· το παιδί είναι λογοτέχνης και είναι γλωσσοπλάστης και τα λάθια του, σύμφωνα κ' εκείνα με κάποιο νόμο. Το γλωσσικό λουλουδι άνθίζει στα χειλάκια του σαν ένα ρόδο του Άπριλιού δλόδροσο. Στο σκολειό το στέλνεις; Άγάλια άγάλια το λουλουδι κίτρινίζει, ρίχνει κάτω τα φυλλάκια του, μαρκίνεται. Δέσκαλι και δασκάλισες (δὲ φαίνε οι άνθρωποι, το είπα· φαίνει το σύστημα) δουλεύουνε φιλότιμα και ακούραστα για το χάλασμα τουτο. Γιατί άγωνίζονται όλοι τους όχι να του καλλιεργήσουν και να του πλουτίσουν την αληθινή του γλώσσα και ύστερα μ' αυτή να του ξαναόξουν και τους θησαυρούς της άρχαίας· κάνουν κάτι άντιψυσικό και άντιπαιδαγωγικό. Το σκοτώνουν τη δική του γλώσσα, και δεν του αφήνουν στην ψυχή του καμιά. Μήτε τη δημοτική, μήτε την άρχαία. Του μπήγουν στο μυαλό του την καθαρεύουσα, όπως μπήγει κανείς διάφορα καρφιά στον κορμόν ενός δέντρου· Άλλά με τέτοιους τρόπους, σκοτώνεται ο νοός, δηλαδή ο άνθρωπος, δηλαδή ο πολίτης, δηλαδή το Έθνος. «Η πρώτη αυτή ζωή της γλώσσας, ή σπιτική, ή προσχολική ζωή, λέγει ο κ. Φωτιάδης, αυτή πρέπει να καλλιεργηθεί, να πλουτίσει. Διότι θά ποτίσει, θά θρέψη, θά δυναμώσει τας ρίζας του νοού. Αυτόν τον πυρήνα τον γλωσσικόν, τον όποιον θ' άποκτήσει το παιδί επάνω στα γόνατα της μητέρας του, μέσα εις το πατρικό σπίτι, αυτός είναι ο αληθινός οργανισμός, ο ζωντανός, ο όποιος περιέχει, δηλαδή την τριάδα την όμοούσιον και άχώριστον, τον νοόν, το αίσθημα, την θέλησιν. Αυτόν τον οργανισμόν, τον μικρόν, άλλ' άρτιον, αυτόν πρέπει να καλλιεργήσει και το σχολειόν, και ν' άνούσσει εις γλώσσαν έθνικήν. Δίχως αυτόν, το σχολειόν είναι τόπος, όπου σταματά ή άνάπτυξις ενός παιδιού, δηλαδή του Έθνους»...

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΔΑΜΑΣ

ΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΠΑΙΔΙ ΜΑΣ

Άπ' των φιλιών τη φλόγα την άκοίμητη
Κι απ' των καρδιών το χτύπο το δεμένο—
Άπ' τη μεγάλη Άγάπη την άίμητη,
Βλέπεις το φως του κόσμου εδτυχισμένο.
Γλυκά με τις ματιές μας σ' άγκαλιάζουμε
Και της καρδιάς ύμνολογεί το στόμα·
Στένενα την Άγάπη μας δοξάζουμε
Κ' ήρθες για μας στη γη Θεός με σώμα!

ΕΝΑΣ